

მ. გაბრიელე ბრაგანტინი
სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტი
მოწვეული სპეციალისტი

**მოწამეთა რელიქვიები ეკლესიებს აახლოებს
წმინდა ქეთევანი და სისხლის ეკუმენიზმი**

შესავალი

წმიდა ქეთევანის ხსოვნა¹ შესაძლებლობას გვაძლევს, ეკლესიათა და ქრისტიანთა ცხოვრებაში წმიდა რელიქვიათა მნიშვნელობაზე დღე-საც ისევე ვისაუბროთ, როგორც გარდასულ ეპოქებზე, და გავისხენოთ მათი გამოყენების გზები ეკლესიათაშორის და ეკუმენურ ურთიერთობებში იმ ღრმა შეგნებით, რომ ოდენ ქრისტეა ის, ვინც ეკლესიებს ერთ-მანეთთან აახლოებს².

ყველას მოგვეხსენება წმიდა ქეთევანის მარტილობა, რომელიც 1624 წელს აღესრულა, ხოლო მისი წმიდა ნეშტის აღმოჩენა 1625 წელს,

¹ ქეთევანის დაბადების ზუსტი თარიღი უცნობია. იგი იყო კახეთის მეფის დავითის მეუღლე და კახეთის მეფის, თეიმურაზის, დედა. 1614 წელს იგი მძევლად აიყვანეს ირანში. 1620 წლიდან, რადგანაც დედოფალმა ქრისტიანული რწმენა არ დათმო, ირანის შაჰის ბრძანებით, შირაზს გაგზავნეს. სწორედ აქ შეხვდა რამდენიმე ავგუსტინელ მისიონერს პორტუგალიიდან, რომლებიც მას სულიერად ამხნევებდნენ და ხშირად ხვდებოდნენ. რამდენადაც შაჰმა ვერ დაინახა მისი და მისი თანმხლები პირების რწმენის შესუსტება, გადაწყვიტა, ისლამის მიღებასა და სიკვდილს შორის არჩევანის წინაშე დაეყენებინა დედოფალი, რომელმაც გულმშვიდად გადასცა თავისი თავი მტარვალებს და საშინელი წამება განიცადა. გარდაიცვალა 1624 წლის 12 სექტემბერს. ქეთევანის დიდება გასცდა ქართულ ეკლესიას. ავგუსტინელ მისიონერებზე იმდენად დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ქრისტიანობისადმი მისმა ერთგულებამ, რომ მათ რომის პაპსაც კი სთხოვეს მისი კანონიზაცია. წამებული ქეთევანის წმიდა ნაშთების ნაწილი დასავლეთ ინდოეთში გადასცენეს კათოლიკე მისიონერებმა. შდრ.: *The Mission of the Portuguese Augustinians to Persia and...* Google Books <https://books.google.rw/books>

² აქ, ვფიქრობ, მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმა, რომ არ დავივწყოთ ეკუმენიზმის მთავარი არსი, რომელიც არის გზა იმ ერთიანობისკენ, რომლისკენაც ქრისტე მოუწოდებს ეკლესიებსა და ქრისტიანებს. რელიქვიების გაცვლა ან წამებულების როლზე საუბარი არ უნდა იქცეს მონანიების, ქრისტესთან დაბრუნების და პირველადი ჭეშმერიტების აღიარების ალტერნატიულ ან მოკლე გზად. შდრ. *Unitatis redintegratio The Holy See* https://www.vatican.va/ii_vatican_council/documents

5 იანვარს. მისი წმიდა ნაწილები 1628 წელს ავგუსტინელი მისიონერების მიერ იქნა გადაგზავნილი მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში: საქართველოში, პორტუგალიაში, რომში, ინდოეთსა და რუსეთში³; ბუნებრივად ჩნდება კითხვები: რატომ იჩენდნენ კათოლიკე მისიონერები ესოდენ დიდ ყურადღებას, მოწიწებასა და სიყვარულს ამ რელიქვიების მიმართ, რაკი ისინი ისპაჰანიდან⁴ მსოფლიოს თითქმის ოთხსავე კუთხეში

³ 1624 წელს ქეთევან დედოფლის წამების შემდეგ, ავგუსტინელმა ბერებმა მოახერხეს წამებული დედოფლის ნეშტის გოაში (ინდოეთი) გადატანა. 1628 წელს ავგუსტინელმა მამამ ამბროსიო დუშ ანუშუმა დედოფლის სიწმინდეები ჩაუტანა ქართლის მეფე თეიმურაზ I-ს (1589-1663). მეფემ, მადლიერების ნიშნად, ავგუსტინელ ბერებს მიწა გადასცა, რითაც საკუთარი მონასტრის დაარსების საშუალება მისცა. შდრ. Alonso C., *Misioneros agustinos en Georgia* (siglo XVII) Valladolid, Ed.Estudio Agustiniano, 1978. Flannery J., *The Mission of the Portuguese Augustinians to Persia and Beyond (1602-1747)*, Studies in Christian Mission, V. 43, 201; თავი IX: ქეთევან დედოფლის წამება და ავგუსტინეს მისია საქართველოში, გვ. 197-238; Tamarati M. *L'eglise géorgienne des origines jusqu'à nos jours*, Editrice Romaine, Rome, 1910, pp. 482-487. საუბარია მის სიწმინდეებზე, რომლებიც იმყოფება 21 ქვეყანაში და 23 ქალაქში, მათ შორის, ბელგიის ქალაქ ნამურში. შდრ.: 25 სექტემბერი ბოზის მონასტერი <https://www.monasterodibose.it> 971-settembre ამ საკითხზე მივწერე ამ ეპარქიას, მაგრამ უარყოფითი პასუხი მივიღე. ასევე მივწერე ბოზის მონასტერს, რომ გამეგო, რა წყაროდან მოიპოვეს ეს ინფორმაცია, მაგრამ ვერ მიპასუხეს.

⁴ ისპაჰანი ან ესპაჰანი ირანული ქრისტიანობის მნიშვნელოვან ცენტრად რჩება. ადგილობრივი საზოგადოება ძირითადად შედგება ერთგული სომეხი მოციქულებისგან, რომლებიც თავიანთი გარემოცვიდან ირჩევენ ერთ-ერთ წევრს ირანის პარლამენტში. ისინი არიან შაჰ-აბასის მიერ ოთხი საუკუნის წინ გადასახლებული 20 ათასი სომეხის შთამომავლები, მაშინდელ იმპერიულ დედაქალაქში. დღეს ისინი ცხოვრობენ ახალი ჯოლფის ოლქში, სადაც მდებარეობს ცნობილი ვანქის მონასტერი, 1664 წ., მათ შორის, უძველესი ბეთლემის სამლოცველო, რომლის ფრესკები ძალზედ ჩამოგავს იტალიურ რენესანსის ხელოვნებას. ქრისტიანები ირანში წარმოდგენილნი არიან სომხური სამოციქულო ეკლესიით (65,000-70,000), აღმოსავლეთის ასურეთის ეკლესიით (6000) და რუსული და ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესიებით, მცირედი მორწმუნეებით. პროტესტანტები ძირითადად საეპისკოპოსო, ევანგელურ და საღმრთო დასის წევრები არიან. კათოლიკეები სამ რიტუალად არიან წარმოდგენილნი: ასურულ-ქალდეური, სომხური და ლათინური რიტუალის, მცირედი მორწმუნეებით. თეირანში იმყოფება თეირან-ისპაჰანის მთავარეპისკოპოსი, სადაც მდებარეობს კონსოლატას ტაძარი, რომელიც მოქცეულია იტალიის საელჩოს ფარგლებში. ისპაჰანში კი მხოლოდ პატარა ეკლესიაა. არაოფიციალურად. მას მართავს კარდინალი, არქიეპისკოპოსი დომინიკო ჯოზეფ მათიე. არქიეპარქიაში შედის ირანში მცხოვრები ლათინური რიტის ყველა მორწმუნე, წმინდა ქეთევანის დროინდელი ნაშთები არაფერია შემორჩენილი. ვცდილობდი და-

გაგზავნეს? რატომ არ ხდება დღეს მსგავსი რამ, ყოველ შემთხვევაში, საქართველოში, მაშინ, როცა არაერთ ქვეყანაში რელიქვიათა გაცვლა ლამის წესად დაინერგა. კითხვებს განსხვავებულად შეიძლება ვუპასუხოთ: რა თქმა უნდა, ავგუსტინელი მამებისთვის ქეთევან წამებული, უპირველესად, ქრისტეს მოწამე გახლდათ და ამის შემდგომ მოდიოდა მისი მართლმადიდებლობა თუ კათოლიკობა, და, როგორც ასეთი, უდიდეს მოწიწებასა და თაყვანისცემას იმსახურებდა⁵. 21-ე საუკუნემ მოგვცა ის შესაძლებლობა, რომ ქეთევან დედოფლის წამებული სხეულის ნაწილები აღმოეჩინათ გოაში (ინდოეთი), სწორედ იქ, სადაც ავგუსტინელმა მამებმა⁶ დაასვენეს, და ასევე აღმოეჩინათ ლისაბონის აზულეჯო, რომლის შესახებაც 2008 წლამდე⁷ არაფერი იყო ცნობილი.

კავშირებას ადგილობრივ ქრისტიანულ ხელისუფლებასთან, მათ შორის, მთავარეპისკოპოსთან, მაგრამ ჯერჯერობით ვერ მოვიპოვე რაიმე ინფორმაცია, რაც ისაუბრებდა ადგილზე შემონახულ რაიმე თაყვანისცემის ნაშთებზე წმინდა ქეთევანის მიმართ. შდრ. *Cristiani in Iran-una breve scheda* OasisCenter <https://www.oasiscenter.eu/cristiani-iran>

⁵ ალბათ, იმის გასაგებად, თუ რა დიდ ყურადღებას და ერთგულებას იჩენდნენ ავგუსტინელი მამები წმიდა ქეთევანის მიმართ და რატომ მოიხსენიებდნენ წმინდა ქეთევანს, როგორც ავგუსტინელ ტერცირს; აქვე უნდა გავიხსენოთ, რა ხდებოდა იაპონიაში იმ წლებში: 1617-1637 წლებში რამდენიმე ავგუსტინელი, ტერცირი, ქალი თუ მამაკაცი, ეწამა, ზოგი აკურთხეს და წმინდანად შერაცხეს, მათ შორის წმინდა მაგდალინა ნაგასაკელი, ავგუსტინელი ტერცირი. შდრ. *Breve storia dei martiri agostiniani in Giappone* [augustinianorder.org <https://www.augustinianorder.org/post/breve-storia->](https://www.augustinianorder.org/post/breve-storia-)

⁶ 1989 წლიდან საქართველოს სხვადასხვა დელეგაცია თანამშრომლობდა ინდოეთის არქეოლოგიურ სამსახურთან; ცდილობდნენ, მიეგნოთ ქეთევანის საფლავისთვის გოა ველჰაში, ღვთისმშობლის სახელობის ავგუსტინელთა მონასტრის ნანგრევებში. ეს მცდელობები ჩაიშალა, ვინაიდან ვერ შეძლეს პორტუგალიური დოკუმენტების სწორად ინტერპრეტაცია, რომლებიც ქეთევანის დაკრძალვის ადგილს მიანიშნებდნენ. სამარხი მხოლოდ 2004 წლის მაისში აღმოაჩინეს და პორტუგალიურ წყაროებში ნახსენები სარკმლის მახლობლად ნაპოვნი იქნა ძვლის ფრაგმენტები. 2013 წელს, დნმ-ის სხვადასხვა ტესტის შემდეგ, დადგინდა, რომ 2005 წელს „ორ ნაწილად ნაპოვნი ძვალი შესაბამებოდა ქართველი ქალის არსებობას.“ 2017 წელს, ინდოეთსა და საქართველოს შორის დიპლომატიური ურთიერთობის ოცდახუთი წლის აღსანიშნავად, სიწმინდეები ექვსთვიანი პერიოდით გაიგზავნა საქართველოში. ინდოეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ნ. ჯაიშანკარის მიერ ისინი გადაეცა საქართველოს მთავრობას და საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ს. სიწმინდეების ნაწილი კი დღემდე დაცულია ნიუ-დელის ეროვნულ მუზეუმში. შდრ. *Ketevan* Wikipedia [https://it.wikipedia.org/wiki/Ketevan_\(martire\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Ketevan_(martire))

⁷ წმიდა ქეთევანის წამების ამსახველი მოტიქული კერამიკული ფილა (აზუ-

ვინ არის მოწამე

მოწამეობის ლიტერატურული ჟანრი დაკავშირებულია თავად ტერმინთან – «მოწმე» (ლათ. მოწამე – *ȳris*; გრ. *μαρτυρ* – *υπος*)⁸. ადრეულ ქრისტიანობაში ეს სიტყვა მოციქულებს, ანუ ქრისტეს ცხოვრებისა და აღდგომის თვითმხილველებს მოიაზრებდა. II საუკუნიდან ქრისტიანულ მეტყველებაში მორწმუნეს უწოდებენ მას, ვინც რწმენის⁹ გამო იტანჯება და კვდება; «უბრალე» მოწმეს კი დაერქმის «აღმსარებელი»¹⁰, ხოლო მოწამეობას «მოწმობა». მოწამის ტანჯვა და სიკვდილი მკვდრებით

ლეჯო) თვითმხილველი მისიონერების ცნობებს ეყრდნობოდა, 2017 წელს საქართველოს მთავრობის ხარჯებით ეს პანო რესტავრირებული იქნა. შდრ.: Marietta Chikhladze, Maria do Rosario Salema de Carvalho, The Representation of Queen St. Ketevan's Martyrdom on the 18th Century Tiles in Graça Monastery (Lisbon) Ac-Missionaries' Textual Narratives XVIII ს. Academia.edu <https://www.academia.edu>

⁸ შდრ.: მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა თაყვანისცემა. სამღვდლოების დიკასტერია <https://www.clerus.org>

⁹ ეკლესიის მამებისთვის თვალნათელია, რომ რწმენისთვის ტანჯვა-წამება „ქრისტეს მიმდევრობის“, მოწაფის იდენტურობის ნაწილია, ხოლო მოწამეობა, ქრისტეს ერთგულების გამო სიცოცხლის გაწირვა, შესაძლო შედეგი, უფრო სწორად, უზენაესი შედეგი, რომელიც ყველაზე ცხადად ამოწმებს მორწმუნის გმის ავთენტურობას. ქრისტესთვის სიკვდილი უტყვი მოწმობაა იმისა, რომ ოდენ ქრისტეს გამო ცოცხლობდი. სმირნის ეპისკოპოსი პოლიკარპე მოწამეობრივად აღესრულა 167 წელს და მისი მოწამეობა აღწერილია როგორც მოწმობა „სახარებისამებრ“ (პოლიკარპეს მოწამეობა I, 1). ანუ მოწამეობა – სახარების აღსრულება; წამება ადამიანში სახარების ფორმას ასხამს ხორცს, უფრო მეტიც, თავად ქრისტეს ფიგურას, იმგვარად, რომ მოწამეობა ქრისტეს მიბაძვის მწვერვალად განიხილება. ეგნატე ანტიოქიელი ასე მისწერს რომის ქრისტიანებს: „ნება მომეცით, ჩემი ღმერთის ვნებათა მიმბაძველი ვიყო“ (Ignatius, Ai Romani VI,3), ხოლო ქალაქ მაგნეზიის ქრისტიანებს ეტყვის: „თუკი მზად არ ვართ, უფლის ვნებათა მიბაძვით მოვკვდეთ, იგი არ ცოცხლობს ჩვენში“ (Ignatius V, 2). შდრ. Il martirio cristiano, storia e significato – Prima parte <https://www.fondazionegraziottin.org/articolo.php> ტერტულიანე, De Pudicitia, 22: «Christus in martyre est». შდრ.: Tertulliani Liber De Pudicitia <https://www.tertullian.org> წმ. კვიპრიანე წერს: «Evangelium Christi unde martes river» (Epist. 38), რაც იმაზე მეტყველებს, რომ, მოწამის მიმართ პატივისცემის საფუძველზე, სახარების სრული აღსრულება თითქმის „ქრისტეს მაცხოვრებელი ვნებისა და სიკვდილის ხელახალი ხორცშესხმაა“. ამიტომაც, ყოველი ეკლესია, რომელიც საღმრთო მადლით აჩვენებს თავის სისპეტაკეს და გასხივოსნებას, ქრისტეს გზაზე მიმავალ მოწამეთა დიდებული სისხლით, რომლებსაც მოიხსენიებენ როგორც „incolae Christi“, „beati“, „beatissimi“, „benedicti“, შეიძლება იკვეხნიდეს ნეტარის წოდებას“. E., cyprianist. შდრ.: (Cyprianus, Epist. 10). Cfr.: Il culto dei martiri nella liturgia romana The Holy See https://www.vatican.va/ju_mag_01031997_p-68

¹⁰ ევსები კესარიელი საეკლესიო ისტორია <https://www.gugliuzza.net> V,2,3-4

აღდგომის ძალას აჩვენებს, რამეთუ მოწამეში ქრისტეა ის, ვინ იტანჯება და ამარცხებს სიკვდილს. მოწამენი სულიწმიდის მატარებელნი არიან¹¹, მათ აქვთ ხილვები, მათ სახელს უკავშირდება სასწაულები; მათ მოწამეობას გამოსასყიდის თანასწორი ღირსება გააჩნია¹².

მარტიროლოგიური ლიტერატურა

რელიგიურმა მგზნებარებამ, რომელსაც მოწამეთა სამარხებთან შეკრებილი ქრისტიანული თემები აჩვენებდნენ, ლიტერატურაშიც ჰპოვა ასახვა. II საუკუნიდან მოყოლებული, განსაკუთრებით – IV-V საუკუნეებიდან, დიდი დევნის პერიოდის შემდეგ, რელიგიური ხასიათის ლიტერატურამ იწყო განვითარება. მის ერთ-ერთ უძვირფასეს წყაროდ იქცა მოწამეთა ცხოვრება. მოწამეობრივი ლიტერატურის, ანუ მარტილოლოგიის, გენზისზე¹³, არსებითად, ორი ჰიპოთეზა შეიქმნა: ერთი წარმართული და ერთიც ქრისტიანული¹⁴. მარტიროლოგიური ლიტერატურა შედგება აქტების, ვნებებისა და ლეგენდებისგან¹⁵. აქტები (ლათ.

¹¹ შდრ. Bouyer L.– Dattrino L., *La spiritualità dei Padri (II-V secolo)*, vol. 3/A, Dehoniane, Bologna 1984, p.36.74.

¹² შდრ.: მოწამეთა კულტი რომაულ ლიტურგიაში წმიდა საყდარი https://www.vatican.va/ju_mag_01031997_p-68

¹³ წმიდა მოწამეთა ბიოგრაფიისადმი ინტერესი მოიცავდა როგორც დაბალ, ისე მაღალ კლასებს: ახალმა ქრისტიანულმა რწმენამ, ფაქტობრივად, საშუალება მისცა განათლებულ ელიტას მიეღოთ თავიანთი სულიერი ღირებულებით ის მასალები, რასაც ისინი ჩვეულებრივ უარყოფდნენ.

¹⁴ წარმართულ ჰიპოთეზზე დაყრდნობით, *acta Martinum* არსებითად ორ მოდელს ეყრდნობა: *acta Martinum pagarum*, დეფინიცია, რითაც წარმართული ჰიპოთეზის მომხრეები მიუთითებენ ეგვიპტეში აღმოჩენილ პაპირუსის ფრაგმენტებზე, რომლებიც იმ პროცესებზე მოწმობენ, რაც ზოგიერთმა ალექსანდრიელმა განიცადა რომაული რეჟიმის დროს; და *exitus virorum illustrium* (რომელიც სავარაუდოდ ვრცელდებოდა პირველ საუკუნეში), რომელიც აღწერს დესპოტი იმპერატორების მიერ ადამიანთა ძალადობრივ სიკვდილს. ხოლო ქრისტიანული ჰიპოთეზა მხარს უჭერს *acta Martinum*-ს, ლამის როგორც ახალი აღთქმის გაგრძელებას. როგორც მოციქულთა საქმეები ინახავს პირველმოწამეთა ისტორიებს და უპირველეს ყოვლისა, მათში სულიწმიდით შთაგონებულ სიტყვებს, ასევე მომავალ მოწამეთა ღვაწლზე და იმ გამოცხადებებზე არსებული ხსოვნა, რასაც სულიწმიდა მოიმოქმედებდა მათი ბავშვებით, სათუთად იყო დაცული და გადაცემული. ეს მისია ეკისრებოდა *acta Martyrum*-ს. შდრ. A.A.V.V., *Atti e passioni dei martiri*, a cura di A. A. R. Bastiaensen, A. Hilhorst, G. A. A. Kortekaas, A. P. Orban, M. M. Van Assendelft, Milano 1987.

¹⁵ შდრ.: Quasten J., *Patrologia* Vol. I, Marietti, Casale, p. 157-165.

Acta Martinum) წარმოადგენენ დოკუმენტებს, რომლებიც მოწამეთა დასჯასთან დაკავშირებულ სასამართლო პროცესის ოქმებსა და გადაწყვეტილებებს ასახავენ¹⁶; ვნებანი ანუ Martyria თვითმხილველთა და მარტილთა თანამედროვეთა ისტორიებია¹⁷; Martyria-ს ლეგენდები მოგვითხრობენ ისტორიებს, რომლებიც უფრო მეტად ფანტაზიის ელემენტებითაა გაჯერებული, ვიდრე – ისტორიული სიმართლით¹⁸. მოგვიანებით ეს ლიტერატურული მოდელები ორმაგ, ბერძნულ და ლათინურ, ფილიაციებში გამოჩნდება. და ბოლოს, ეს ლიტერატურა ისეთივე ფართო და მრავალფეროვანი სახით არის ჩვენამდე მოღწეული, როგორც პროფანული ლიტერატურა: ნახევრად ან თითქმის დასრულებული, ან მოკლედ გადამუშავებული სახით. მათში მოთხრობილი ამბები თანამორწმუნეთა განსწავლის მიზნით ან აპოლოგეტური თუ პოლემიკური მიზნებით იწერებოდა; ისინი წმიდა წყლის ფანტაზიური ნაშრომებია და ამბავიც პატარა კაუჭის ფუნქციას ასრულებს, რამდენადაც წარმოსახვითი ელემენტების დაჭერას ემსახურება¹⁹.

¹⁶ რაოდენობრივად ცოტაა ისეთი მნიშვნელოვანი აქტი, როგორიცაა Acta Proconsulis (წმ. კვიპრიანე, Ep. lxxvii), ჩვენამდე მოღწეულია მხოლოდ მორწმუნეთა აღზრდის მიზნით მომზადებული გამოცემები. Passio Cypriani („კვიპრიანეს ვნება“) და Acta Martyrum Scillitanorum („სკილ-ლიტანორუმის მოწამეთა აქტები“) ამ კლასის ტიპური მაგალითებია. ამ ორიდან, პირველი არის კომპოზიტიური ნაშრომი, რომელიც შედგება სამი დოკუმენტისაგან, მინიმალური სარედაქციო დამატებებით. პირველი დოკუმენტი ეხება კვიპრიანეს სასამართლო პროცესს 257 წელს, მეორე – მის დაპატიმრებასა და სასამართლო პროცესს 258 წელს, მესამე – მის მოწამეობრივ სიკვდილს. შდრ: A. A. V. V., Acts and Passions of the Martin, რედაქციით A. A. R. Bastiaensen, A. Hilhorst, G.A.A.Kortekaas, A. P. Orban, M. M. Van Assendelft, Milan 1987.

¹⁷ მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია Martyrium Polycarpi, „ვენის და ლიონის ქრისტიანთა წერილი აზიასა და ფრიგიაში თავიანთი ძმების მიმართ“ და პერპეტუას და ფელიციტას ვნება. შდრ, Quasten J., Patrologia Vol.I, Marietti, Casale, p. 160-163.

¹⁸ ისინი ძირითადად არიან რომაელები და აფრიკელები. პირველი ეხება წმ. აგნესას, წმ. სესილიას, წმ. იპოლიტეს მოწამებას. აფრიკულ ჰაგიოგრაფიაში შეიძლება გამოიყოს ორი ეპოქა: პირველი ეხება, მაგალითად, აბიტინის წამებულთა ვნებებს, დაახლოებით III სკ-ში, რომელშიც ხილვები ძალიან მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ. მეორე ეპოქა შედგება დონატისტთა აგიოგრაფიით. ამდენად, მოწამეთა ვნებანი არა მხოლოდ კამათის და პროპაგანდის იარაღად იქცა, არამედ მართლმადიდებლობის კრიტერიუმების დამკვიდრებასაც ემსახურებოდა.

¹⁹ ამ ცვალებად სცენაზე მოძრაობენ პერსონაჟები, რომელთა ისტორიული სიღრმეც ცვალებადი და მრავალფეროვანია: ავთენტური და ცნობილი მო-

ეპიტაფიები

საფლავზედა წარწერებია²⁰, სადაც მოხსენიებულია წამებულის ტიტული, ცალკე ან ამ სიტყვასთან ერთად – *passus*, თარიღი და ზოგჯერ მარტივობის დეტალები²¹. სხვა წარწერები იუწყებიან რელიქვიების არსებობაზე და მათი «დაბრძანების» გარემოებებს აზუსტებენ. ეს უფრო მეტად აფრიკული ტრადიციისათვის არის დამახასიათებელი, თუმცა სხვაგანაც არის დოკუმენტირებული, მაგალითად, *mensae martirum*, წარწერები ფილაზე, რომლებიც მართკუთხა ან ნახევარწრიულ სიბრტყეზეა განლაგებული, ზემოთ მარტივლთა სახელებით და ზოგჯერ რწმენის აღთქმის ფორმულითაც²².

იკონოგრაფია

ლიტერატურული სფეროსაგან განსხვავებით, ცხოველმყოფელმა რელიგიურმა მგზნებარებამ, მოწამეთა სამარხებთან შეკრებული მორწმუნეები რომ გადმოსცემდნენ, მსგავსი შედეგები ვერ ასახა იკონოგრაფიულ სფეროში²³. მოწამეთა კულტის იკონოგრაფიული ჩა-

წამების გვერდით, არიან სხვა პერსონაჟები, ამოუცნობია ლიტერატურული ფორმის მხატვრულ თუ ლეგენდური ჟანრის ფენებში; ზოგიერთი სრულიად გამოგონილია, ზღაპრების, მოთხრობების, რომანების ან მითების პერსონაჟებით სამრდოლებს.

²⁰ შდრ.: Quasten J., *Patrologia* Vol.I, Marietti, Casale, p. 154–155

²¹ ეს კულტი ხშირია რომში, ის დიდხანს უკავშირდებოდა სამარხებს (კატაკომბებს), უფრო იშვიათია იქ, სადაც გაცილებით ადრე ხდებოდა ცხედრების გადაცემა და რელიქვიების განაწილება. ცოტა ტექსტი თუ მოიძებნება უშუალოდ დაკრძალვის თანამედროვე: გვიანდელი ასლები ან ახალი რედაქციები სხვადასხვა მოვლენასთან კავშირში იქმნებოდა (დამასური წარწერები). ამ სახის წარწერებს შორის ცნობილია პაპი დამასეს წარწერები თავისი მხატვრული ღირებულებით და ცოცხალი ისტორიული მეხსიერების ჩვენებით. ზოგიერთ ამ საფლავზე აიგო ბაზილიკა, რომელიც ლოცვისა და ხსოვნის ადგილად იქცა, რაც დღესასწაულებს საზეიმო ხასიათს სძენდა. მოწამეთა სამარხები პილიგრიმობის სამიზნე ადგილებად იქცნენ.

²² შდრ.: *Culto dei martiri, dei santi e delle reliquie. Dicastero per il Clero* <https://www.clerus.org > dati> MARTIRIO.rtf.html>

²³ ქრისტიანული იკონოგრაფიის დაბადება, როგორც ცნობილია, ერთ-ერთი ყველაზე რთული პრობლემაა თეორიული თვალსაზრისით და ამოუცნობი მთელი ქრისტიანული ცივილიზაციის ისტორიული თვალსაზრისით, რამდენადაც სარწმუნოა ის განმარტება, რომ ქრისტიანული იკონოგრაფია, ქრისტიანული უწყების გავრცელებიდან, თითქმის ორი საუკუნით გვიან იშვა. ქრისტი-

ნასახი, უპირველეს ყოვლისა, უფრო მეტად შეგვიძლია დავინახოთ სამარხებზე, სხვადასხვა სახის ორნამენტებში, მაგალითად, რომაულ კატაკომბებში²⁴, ვიდრე პორტრეტების დამზადებაში. ამიტომაც, ეს არის პრიმიტიული ხელოვნება, ნაწილობრივ ნარატიული და ნაწილობრივ სიმბოლური ფორმის. მოწამეთა ისტორიებთან და თავგანისცემასთან დაკავშირებულ იკონოგრაფიას რომ გავეცნოთ, უნდა ველოდოთ არა მხოლოდ იმ დევნის დასრულებას, რომელიც ახლდა იმპერატორ კონსტანტინეს მოსვლას, არამედ იმ სიცხადეს, რომელიც შედეგად მოჰყვა ნიკეის მეორე კრებას (787 წ.) საბატყვანისცემის კანონიერების თეოლოგიასა და ასევე ხატმებრძოლთა საქმიანობის დასასრულთან (843 წ.)²⁵ დაკავშირებით.

მოწამეთა და წმინდანთა კულტი

მიცვალებულთა და მოწამეთა კულტთან დაკავშირებული რიტუალების წარმოშობას ერთნაირი ფესვები აქვს, ერთი მეორისაგან წარმოსდგა. მსგავსადვე, ერთნაირად აღმოცენდა მოწამე და არამოწამე წმინდანთა რიტუალი, რაც სულ მოკლედ დროში გახდა სახალხო თავგანისცემის საგანი. და ბოლოს, ერთნაირი ფესვები აქვს წმინდანთა, მოწამეთა თუ არამოწამეთა კულტსა და მათ რელიქვიებს, რომლებ-

ანული არქეოლოგიისა და ხელოვნების ისტორიის მიერ დადასტურებულია, რომ 200 წლამდე ჯერ კიდევ არ გვხვდება წმინდა ქრისტიანული ხასიათის გამოსახულებები. შდ. Guastini D., FOR A GENEALOGY OF CHRISTIAN IMAGES, «Acta philosophica» · II, 20, 2011 · Fabrizio Serra.

²⁴ კატაკომბების შიგნით გამოჩნდა ე.წ. ადრეულქრისტიანული ხელოვნება (ჩვ. წ. აღ.1-5 სკ), ხელოვნების უძველესი ფორმა, რომელიც დაკავშირებულია ქრისტიანობის ისტორიასთან, სადაც კედლები მორთული იყო დეკორაციებით. ნახატები, მოზაიკა, სარკოფაგების რელიეფები, პრიმიტიული ხელოვნება, ძველი და ახალი აღთქმის სიუჟეტებს გამოსახავენ (წოე, აბრაამი, იონა, იესოს სასწაულები). დეკორატიული რეპერტუარი (ფრინველები, კუბიდები...) ნასესხები იყო თანამედროვე წარმართული მხატვრობიდან, ხოლო სუბიექტები შერჩეული იყო, რადგან იოლად ასოცირდებოდა ახალი ქრისტიანული კულტის კონცეფციებთან. მთავარ დეკორატიულ მოტივებს შორის ჩნდება სიმბოლური მნიშვნელობის მქონე გამოსახულებები, საკმაოდ ნაჩქარავი და უხეში სტილით, გვიანდელი ძველრომაული მხატვრობით შთაგონებული. შდრ. კატაკომბების ხელოვნება და მისი სიმბოლოები Arte Svelata <https://www.artesvelata.it/arte-catacombe-simboli>

²⁵ შდრ.: Russo L. (a cura di), Vedere l'invisibile. Nicea e lo statuto dell'immagine, Aesthetica, Milano, 2° edizione 2002, p. 216.

საც მიიჩნევენ ცოცხალთა შორის მათი მყოფობის ნიშნად და მათი ცხოველმოქმედების საშუალებად. ყველა ეს კულტი ერთიმეორისაგან აღმოცენდა, როგორც ერთი და იმავე ღეროდან წამოსული ტოტემი²⁶. მიცვალებულთა კულტიდან იშვა მოწამეთა კულტი, რომელიც II საუკუნიდან იწყებს მისგან გამოყოფას, როგორც ვეცნობით ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურიდან²⁷. III საუკუნეში კვიპრიანე მკაფიოდ ამოწმებს მოწამეთა მიმართ ექპარისტის ალნიშვნის ქრისტიანულ ადათ-წესს²⁸. რაც შეეხება მათ პატივსაცემად აღნიშნული ექპარისტის ხასიათს, უპირველეს ყოვლისა, იგი ესქატოლოგიურია, ვინაიდან ექპარისტია თანაბრად არის უფლის აღდგომის (სიკვდილის და აღდგომის) ანამნეზიც და მისი მოსვლის მოლოდინიც (1 კორ. 11. 26). სხვათა შორის, სწორედ ამ მიზეზით, რომელიმე მოწამის ხსოვნის ექპარისტია ზოგჯერ მეორე ხასიათს უფრო მეტად გამოკვეთს – მოწამისადმი მეოხებას²⁹. IV ს-ში

²⁶ მიცვალებულის კულტის წარმართულმა პრაქტიკამ, რაც თავსებადი იყო ქრისტიანულ რწმენასთან, მოწამეთა კულტში გადაინაცვლა. მოწამეთა საქმეებში არომატების, და არა ბალზამირების, მითითება წარმოადგენს კლიშეს, რომელიც ასახავს რეალურ ჩვეულებას (ქტ. Eupl. II, 3,3). სამარხი ხშირად ჩნდება აფრიკულ ვნებებში (Act. Cypr. 5,6; Act. Maximi, 3,4), ეს ჩვეულება დასტურდება რომაულ Depositio episcoporum-სა და Depositio Martinum-ში. იგივე ხდება გარდაცვალების თარიღთან დაკავშირებით, რომლის რეგისტრირებასაც ურჩევდა კვიპრიანე (ებ. 12,2; 39,3). ამ კონსერვატიული ტენდენციის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია წირვა-ლოცვა და ქელებები, რომლებსაც რომის ქრისტიანები უტარებდნენ თავიანთ მიცვალებულებს, თავად მოციქულთა პეტრესა და პავლეს პატივსაცემად. იგივე ხდება ესპანეთში (Cypr., Ep. 67,6), ხოლო აფრიკაში ტერტულიანე და კვიპრიანე კრძალავდნენ ამ წესს. რომში ის ჯერ კიდევ IV საუკუნის ბოლომდე გასტანს. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org/MARTIRIO.rtf.html>

²⁷ პოლიკარპეს მოწამეობა, 177 წლის მოწამეთა თავყვანისცემა ლიონისა და ვენის ეკლესიების წერილში, სამრევლოთაშორისი და ლიტურგიული აქტები. შდრ. Quasten J., Patrologia Vol.I, Marietti, Casale, გვ. 76-78; 160-161 წწ.

²⁸ კვიპრიანე კართაგენელი ასევე აღნიშნავს, რომ ამ ჩვეულებას უძველესი ფესვები აქვს (ებ. 12,2; 39,3), რომელიც დაკავშირებულია გარდაცვალების წლისთავთან, როგორც ეს ჩანს პოლიკარპეს მოწამეობიდან და კვიპრიანეს წერილებიდან და სამარხთან, სადაც აღევლინება რიტუალი. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org/MARTIRIO.rtf.html>

²⁹ კვიპრიანეს (ებ. 12,2; 39,3) და წმინდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიაში ჩანს. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org/MARTIRIO.rtf.html>

აღმოფხვრილ იქნა ის ნარჩენები, რომელთა საფუძველზეც სწამდათ, რომ სწორედ ეკლესია ლოცულობდა მათთვის, რამდენადაც ისინი უკვე ღმერთის დიდებაში იმყოფებოდნენ; არადა, პირიქით, სწორედ ისინი მეოხებენ ჩვენთვის უფალთან. მოწამეთა მიმართ გამოხატული თაყვანისცემა სრულებით არ ანიჭებთ მათ ღმერთთან თანასწორობას, ისინი თავიანთ ადამიანურ პირობაში დარჩნენ მაშინაც კი, როცა მოწამეობის გზით მოპოვებული წმიდანობა ჩვენი თაყვანისცემის ღირსად აქციეს, მათ ძალუძთ, გვიმოეხონ ღმერთის წინაშე³⁰. მოწამეთა კულტთან დაკავშირებული კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება მდგომარეობს იმ სამგლოვიარო სუფრის ნელ-ნელა გაქრობაში, რომელიც მათ პატივსაცემად იმართებოდა. იმ დროს, როცა ავგუსტინე მილანში ჩავიდა დედასთან ერთად, ამბროსიმ აუკრძალა მათ ამის კეთება და, თავის მხრივ, აფრიკაში დაბრუნებულმა ავგუსტინემ ამ რიტუალის წინააღმდეგ გაილაშქრა³¹. ასე დაწესდა წამებულთა განსაკუთრებული ლიტურგია დიდი შეკრებებით, რომლებშიც სამგლოვიარო სუფრა ჩანაცვლდა ცისკრის ლოცვით, ბიბლიური და ჰაგიოგრაფიული საკითხავების გაუღერებით, გალობებით, საუბრებით ან პანეგირიკებით, უფლის ვნებებზე კომენტარებით. მათ სახელზე აიგო ბაზილიკები, ერთი ან რამდენიმე დანამატი შენობით, სადაც შორიდან ჩამოსულ მომლოცველებს მასპინძლობდნენ³².

სიწმინდეებისა და სურათ-ხატების კულტი

სიწმინდეების კულტი ჯერ კიდევ მეორე საუკუნეში გავრცელდა, როგორც მოწამეთა თაყვანისცემის ფორმა. ამ პრაქტიკამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ქრისტიანთა დევნის პერიოდში: რომში მათ

³⁰ შდრ. Pellegrino M., Chiesa e martirio in sant'Agostino, in Rivista di Storia e Letteratura religiosa, 1 (1965).

³¹ შდრ. Augustine, Confessions, 6,2, The Confessions – წიგნი მეექვსე.

³² Kalaat Sem'an, ქალაქი ტუნისში. თეგება: ქალაქი აღმოსავლეთ ალჟირში. წყაროებიდან ცნობილია ჯერ კიდევ III საუკუნეში. ძვ.წ. ტრაიანეს დროს იგი რომის კოლონიად იქცა. აღორძინების ფაზის შემდეგ (ახ. წ. III სკ-ის დასაწყისი), იგი დაზიანდა, მაგრამ სიცოცხლე არ შეუწყვეტია (სამარხები, IV-VI ს.; დაკრძალვის ეპიგრაფები, ვანდალების ეპოქიდან; დიდი ქრისტიანული რელიგიური კომპლექსი, V ს.) შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და რელიქვიების კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org/martirio.rtf.html>

სამარხებზე ექვარისტია აღევლინებოდა³³. წმინდანთა ნეშტი ხელშეუხებლად ესვენა სამარხში, სადაც პატივს მიაგებდნენ. არ შეიძლებოდა ნეშტისგან რომელიმე ნაწილის გამოყოფა და არც გადატანა³⁴. გაფანტული ძვლები, შეძლებისდაგვარად, ერთად გროვდებოდა და სხეულს ამთლიანებდა. დასავლეთში უარი თქვეს თავიანთი წმინდანების სხეულების დანაწევრებაზე და ისინი ჩაანაცვლეს რელიქვიებით, რომლებსაც კავშირებით ან სიახლოვით მოიპოვებდნენ³⁵. ხოლო აღმოსავლეთში რელიქვიების გამოყოფა და დანაწევრება წესად იქცა, მოცულეული წმ. ბაბილას რელიქვიებიდან ანტიოქიაში (351-44), საიდანაც ის გადატანილ იქნა კონსტანტინოპოლში და აღმოსავლეთის დანარჩენ ნაწილში. IV საუკუნის მეორე ნახევრიდან რელიქვიებმა აღმოსავლეთიდან ჩრდილოეთ იტალიაშიც მოაღწიეს, ამით აიხსნება ამ პრაქტიკის აქ დანერგვა, რასაც წმ.ამბროსიც უწყობდა ხელს. უნდა ითქვას, რომ წმ.სტეფანეს³⁶ რელიქვიების აღმოჩენამ ყველაზე ძირეული და ხანგრძლივი ცვლილება მოიტანა დასავლეთში მათი საყოველთაო გავრცელების თვალსაზრისით. ამის შესანიშნავი მაგალითია წმ. ავგუსტინე, რომელიც თავდაპირველად გულგრილი იყო რელიქვიების კულტის მიმართ, ხოლო სიცოცხლის ბოლო წლებში მისი აქტიური დამცველი გახდა. დასავლეთში ამგვარი განვითარების საბოლოო წერტილი გრი-

³³ იმპერატორ დეციუსის, ვალერიანეს და დიოკლეთიანეს მიერ განხორციელებული სისხლიანი დევნის დროს დაღუპული მოწამეები კატაკომბებში დაკრძალეს. თაყვანისცემის ფორმამ მალევე ჰპოვა განვითარება მოწამეთა საფლავების ირგვლივ, მომლოცველები ტოვებდნენ თავიანთ წარწერებს და ღოცვებს ამ განსაკუთრებულ სამარხებთან. ქრისტიანები ცდილობდნენ თავიანთი მიცვალებულების დაკრძალვას მოწამეთა საფლავებთან რაც შეიძლება ახლოს, რადგან ითვლებოდა, რომ ეს მისტიკური სიახლოვე სამოთხეშიც მყარდებოდა. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ეკლესიის მამათა მოგონებები; წმინდა იერონიმე მოგვითხრობს, რომ სტუდენტობისას კვირაობით მიდიოდა მოციქულთა და მოწამეთა საფლავების მოსანახულებლად თავის კოლეგებთან ერთად. შდრ. Quasten J., *Patrologia* Vol.III, Marietti, Casale, გვ.204.

³⁴ ეს აკრძალულია თეოდოსიანეს კოდექსით, რომელიც ეფუძნება თორმეტ ცხრილში არსებულ უძველეს საკანონმდებლო ნორმებს. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდლოების დიკასტერია <https://www.clerus.org>

³⁵ ამ ტიპის რელიქვიებს ეწოდა *brandea*. შდრ. *Diccionario histórico enciclopédico*, Vicenc Joaquín Bastús i Carrera, 1828 წ.

³⁶ 415 წელს წმინდა სტეფანეს ნაწილების აღმოჩენის შესახებ იხ.: http://www.-donbosco_torino.it/ita/Kairos/Santo_del_mese/11_Dicembre/Santo_Sefano_Protomartire.html

გოლ ტურელის³⁷ მიერ არის წარმოდგენილი, ხოლო აღმოსავლეთში – იოანე დამასკელის³⁸ მიერ.

რომის ეკლესიის ახალ მარტიროლოგიაში გვითხულობთ: «მომლოცველი ეკლესია არსებობის პირველუამიდან მოიხსენიებდა ქრისტეს მოციქულებსა და მოწამეებს, რომლებმაც თავიანთი დათხეული სისხლით, ჯვარზე ტანჯული მაცხოვრის მიბაძვით, აღდგომის სასოებით, რწმენისა და სიყვარულის უზენაესი მოწმეობა გასცეს» (შდრ. გამოცხ.22,14)³⁹. ლათინურ ლიტურგიაში ვატიკანის მეორე კრების რეფორმის შემდეგ (1962-65 წწ.) მოწამეთა ხსოვნამ ნეტარ მარიამ ღვთისმშობლის ხსოვნის შემდეგ დაიკავა თავისი ადგილი⁴⁰. მოწამეთა თაყვანისცემის კიდევ ერთი ნიშანი, რომაული ლიტურგიის უძველესი ტრადიციის მიხედვით, დღესაც გვხვდება ეკლესიების კურთხევის პროცესში, როდესაც ეპისკოპოსი წმინდანთა რელიქვიებს, სამარხის მსგავსად დახურულს, საკურთხევლის ქვეშ დაასვენებს (ex corpore, non ex indumentis)⁴¹. მსოფლიოს ზოგიერთ ქვეყანაშიც არსებობს ტრადიცია, როდესაც 1 ნოემბერს ეკლესიაში და არა საკურთხეველზე, იმ ეკლესიაში დაცულ სიწმინდეებს გამოჰყვნიან.

³⁷ მისი აგიოგრაფიული ნაშრომი მთლიანად რელიქვიების კულტზეა ორიენტირებული და წარმოდგენილია როგორც მათ მიერ აღსრულებული სასწაულების კატალოგი, ასევე მისი Historia Brancorum წარმოგიდგენთ მრავალ ჰაგიოგრაფიულ ამბავს. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org>

³⁸ იოანე დამასკელი (De fide orthodoxa 4,15) ბერძნულ თეოლოგიას იშველიებს რელიქვიების კულტთან დაკავშირებით, მისი ნაშრომი ერთგვარი პრელუდიაა თომა აქვინელის ნაშრომისა: რადგანაც ამქვეყნად ღვთის ტაძარია, წმინდანთა სხეული, როგორც მთლიანი, ასევე გაყოფილი, ვისაც მართებს „თაყვანისცემა“ (pros timhnhs); ვინაიდან ეს ღირსება წარმოადგენს საღმრთო დიდების ანარეკლს, თაყვანისცემა, რომელიც მიეძღვნა მას, საბოლოოდ, თავად ღმერთს ეგების. რასაც ის რელიქვიების შესახებ ამბობს, იოანე დამასკელი მას გამოსახულებით ავრცელებს. მაგრამ ეს უკანასკნელი აღმოსავლეთისთვისაა დამახასიათებელი, სადაც ის ხატმებრძოლობის რთულ პერიოდებს გამოიწვევს, ხოლო დასავლეთში, შუა საუკუნეებამდე არ მოხდება გამოსახულების კულტის ანალოგიურად განვითარება. შდრ. მოწამეთა, წმინდანთა და სიწმინდეთა კულტი. სამღვდელოების დიკასტერია <https://www.clerus.org>

³⁹ შდრ. Martirologio Romano Liturgia.it <https://www.liturgia.it> Martirologio-R..

⁴⁰ შდრ. ლიტურგიული წლის მოწყობის ზოგადი ნორმები <https://www.liturgia.it> ორწლიანი პერიოდი კალენდარი, ი.მ.

⁴¹ შდრ. საკურთხევის მიძღვნის რიტუალი – www.maranatha.it Maranatha(liturgia) <http://www.liturgia.maranatha.it> Altare coverage

ახალმოწამეთა ეკუმენიზმი

მოწამეებსა და წმინდანების ეკუმენიზმზე დღეს განახლებული ეკლესიოლოგიის ფონზე მსჯელობენ, რომელიც, პაპი ფრანცისკეს შედარებას თუ მოვიშველიებთ, შეიძლება განისაზღვროს, როგორც «პოლიედრონი». იზრდება ცნობიერება იმ მხრივ, რომ, განხეთქილების მიუხედავად, სხვადასხვა ქრისტიანულ ეკლესიას შორის აქტიურად ხორციელდება «ძღვენთა გაცვლა», მათ შორის, ერთობლივი თაყვანისცემა მოწამეებისა და წმინდანებისა და, ზოგ შემთხვევაში, მათი აღიარებაც კი. მოწამეთა და წმინდანთა ეკუმენიზმის თემაზე გამართული შეხვედრები, მსჯელობები, ნაშრომები იმაზე მიუთითებენ, რომ ეკლესიები სულ უფრო მეტი შეგნებით აღიარებენ, რომ რწმენის მოწამენი პროფეტიკულ წყალობად ევლინებიან ქრისტიანული ერთიანობის გზას. როგორც პაპი ფრანცისკე აცხადებს: «დაე, ყოველი ქრისტიანული აღმსარებლობის წმინდანებმა, ზეციურ იერუსალიმს სრულ ერთობაში მყოფებმა, გაგვისხნან გზა, რათა ამქვეყნად ერთად განვვლოთ ძმური და საერთო ქრისტიანული ცხოვრების ყველა შესაძლო გზა»⁴². ეკუმენიზმი, როგორც პაპი ფრანცისკე ეხება მას თავის სამოციქულო ვიზიტებზე, არ არის უბრალო დიპლომატია ან სტრატეგია, ეს არის რწმენად მოქცევის გზა, რომელიც ყველას მოეთხოვება⁴³, გზა, რომელიც გადის სხვადასხვა ეკლესიას შორის ერთიანობის თავიდან აღმოჩენაზე, ასევე გუშინდელი და დღევანდელი მოწამეების გახსენებაზე, როგორც ამას აღნიშნავდა პაპი ფრანცისკე 2014 წელს: «ზოგიერთ ქვეყანაში ქრისტიანებს იმიტომ ხოცავენ, რომ ჯვარს ატარებენ ან ბიბლია უნახეს და მოკვლამდე მათ არავინ ეკითხება, ანგლიკანები არიან, ლუთერანები, კათოლიკეები თუ მართლმადიდებლები. ჩვენ ერთ ჭრილობაში ვერთიანდებით»⁴⁴. პაპი ფრანცისკეს ამ მწველ სურვილებს თავისი წი-

⁴² შეხვედრა ანგლიკანურ საზოგადოებასთან ეკლესიაში *Incontro con la comunità Anglicana nella Chiesa „All Saints... The Holy See* <http://www.vatican.va/content/homilies/documents>

⁴³ ბოლო წლებში, რომის პაპს სურდა ახლოს ყოფილიყო ყველა იმათთან, ვინც რწმენის გამო დევნას განიცდიდა, თითქმის ორმოცდაათი სამოციქულო ვიზიტი განახორციელა მსოფლიოს 66 ქვეყანაში – ერაყის, აფრიკის, თურქეთის, სომხეთის, ბანგლადეშის, კუბის, შრი-ლანკის, ფილიპინებისა და მიანმარის სახელმწიფოებში.

⁴⁴ შდრ. *Sos libertà religiosa. Un cristiano su 7 è in pericolo In Terris* <https://www.interris.it>

ნამორბედი ჰყავს პაპ იოანე პავლე II-ს სახით⁴⁵. 1994 წლის 1 აპრილს, კოლიზეუმში Via Crucis-ის დასასრულს წარმოთქვა მან ცნობილი სიტყვა, რომელშიც განსაკუთრებით გამოხატა სურვილი, რომ გაეცნენებინა ქრისტიანთა რწმენა, რომელიც მოწამეობით გამოიხატა და ერთიანობა, რომელიც ქრისტიანებს ავალებს, დაამოწმონ მკვდარი და აღმდგარი უფლის რწმენა⁴⁶. წმინდა მამამ მადლობა გადაუხადა პატრიარქ ბართლომე I-ს Via Crucis-სთვის განკუთვნილი მედიტაციების მომზადების გამო და თავის სიტყვაში დასძინა: «მასხენდება სხვა მსგავსი კოლიზეუმები, მრავალრიცხოვანი, სხვა „ჯვრების მთები», რომლებიც მეორე მხარეს არიან, ევროპულ რუსეთში, ციმბირში. უამრავი «ჯვრის მთები», ახალი დროის მრავალი კოლიზეუმი. დღეს ჩემს ძმას კონსტანტინოპოლიდან და ყველა ჩვენს ძმებს აღმოსავლეთიდან, მინდა შემდეგი რამ ვუთხრა: საყვარელნო, ჩვენ გვაერთიანებს ის მოწამენი, რომლებიც გაბნეულნი არიან რომში «ჯვრების მთებსა» და სოლოვკის კუნძულებს შორის და მრავალ სხვა ბანაკში. ჩვენ გვაერთიანებს მოწამეთა საძირკველი, შეუძლებელია, ერთობაში არ ვიმყოფებოდეთ»⁴⁷. წმინდა მამის ეს აზრი კიდევ უფრო მეტი ძალისხმევით აისახა მის სამოციქულო წერილში Tertio Millennio adveniente⁴⁸.

⁴⁵ შდრ.: იოანე პავლე II-ის სწავლება ჩვენი საუკუნის მოწამეთა შესახებ https://www.vatican.va/ju_mag_01031997_p-56_it

⁴⁶ „აქ, სადაც ჩვენი წინაპრები რწმენით ამოწმებდნენ, სიკვდილამდე მართვილობით, იმ სიყვარულზე, რითად უფალმა ქრისტემ შეგვიყვარა. აქ, დედამიწის ამ წერტილში, ძველ რომში, განსაკუთრებით მაგონდება ლიტვიაში მდებარე „ჯვრების მთა“, სადაც გასულ სექტემბერში პასტორალური ვიზიტით ვიმყოფებოდი”. შდრ. ახალმოწამეთა ეკუმენიზმი, https://www.vatican.va/ju_mag_01031997_p-66_it

⁴⁷ გამოსვლა Via Crucis-ის ბოლოს კოლიზეუმში, in: Teachings of John Paul II, XVII, 1 (1994) იანვარი-ივნისი, გვ.856-857.

⁴⁸ 37-ე ნომერში წმინდა მამა იხსენებს პირველ ათასწლეულს, როდესაც ეკლესია იზრდებოდა „მოწამეთა სამკალის“ და „წმიდანობის მემკვიდრეობის“ წყალობით, რომელიც პირველ ქრისტიანულ თაობებს ახასიათებთ. ჩვენი საუკუნის ტრაგიკულ მოვლენებზე მედიტაცია საშუალებას აძლევს, აღნიშნოს, რომ «მეორე ათასწლეულის ბოლოს ეკლესია კვლავ იქცა მოწამეთა ეკლესიად. მორწმუნეების – მღვდლების, რელიგიური და ერისკაცთა დევნამ გამოიწვია მოწამეთა დიდი სამკალი მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში» და რომ „ქრისტეს სისხლის დათხევამდე გაცემული მოწმეობა გახდა კათოლიკეების, მართლმადიდებლების, ანგლიკანებისა და პროტესტანტების საერთო მემკვიდრეობა, როგორც პავლე VI-მ აღნიშნა Umily of the Candidao-ში. Adveniente (10 ნოემბერი 1994) |.

ნაკლებ მნიშვნელოვანი როდია იმათი კონკრეტული მაგალითების შეგროვება, ვინც სისხლი დაღვარა და თავისი სიკვდილით რწმენის მოწმედ იქცა დღევანდელ ევროპაში, აზიაში, აფრიკაში და სხვაგან. წმიდა მამამ წამოაყენა წინადადება, რომ მომზადებულიყო «საერთო მარტიროლოგია», ანუ ამ საუკუნის მოწამეთა კატალოგი, რომელშიც ეკლესიები და რელიგიური საკრებულოები ერთობლივად გასცემდნენ მოწმეობას იმ საღმრთო ხსნის საქმეზე, რომელიც უფალმა მათი მეშვეობით აღასრულა⁴⁹.

რელიქვიების ეკუმენიზმი

გარკვეულწილად, დავინახეთ, რომ რელიქვიების ეკუმენიზმი სიახლეს არ წარმოადგენს ეკლესიების ცხოვრებაში. ჯერ კიდევ 594 წლის ივნისში პაპმა გრიგოლ დიდმა იმპერატრიცა კონსტანტინასაგან წერილი მიიღო, რომელშიც სთხოვდა, გაეგზავნა მისთვის წმინდა პავლეს თავის ქალა კონსტანტინოპოლში, რათა მას და სხვა მორწმუნეებს ამ დიდი წმინდანის რელიქვიის წინაშე შეძლებოდათ თაყვანისცემა⁵⁰. წმიდა გრიგოლმა უარი შეუთვალა თხოვნაზე და მიუთითა, რომ რომის ეკლესია წმინდანთა ძვლებს არ ანაწილებდა. გრიგოლ დიდი იყო პირველი პაპი, რომელმაც უხვად დაგვიტოვა თავისი ნაწერები რელიქვიების სასწაულმოქმედი ძალის შესახებ, ის იყო ასევე პირველი პაპი, რომელმაც წმინდა პეტრეს სიწმინდე საერთაშორისო დიპლომატიის მთავარ ინსტრუმენტად გამოიყენა⁵¹. VI ს-დან რომსა და კონსტანტინო-

⁴⁹ „საერთო მარტიროლოგია“, - მათი წყალობით, ვინც „მადლის ძალას გამოცდის“ და „განდიდებული ქრისტეს მოზიარება“, - დაგვეხმარება უკეთ გავიგოთ ზიარება, რომელიც უკვე არსებობს მათ შორის, ვინც ქრისტეში ნათლობის გზით განსხეულდა, ხელახლა აღმოაჩინონ და გააძლიერონ თავიანთი მოწოდება, ეძიონ ის ერთიანობა, რომელიც უფალს სურს თავისი ხალხისთვის და კონკრეტულად გამოხატოს იგი. შდრ. Ut Unum Sint (25 მაისი 1995) | იოანე პავლე II, ვატიკანი, <https://www.vatican.va> > ენციკლიკა > დოკუმენტები > n.84

⁵⁰ შდრ.: L'ecumenismo delle reliquie di George Demacopoulos *George Demacopoulos, pubblicato in Public Orthodoxy con il titolo Pope Francis's Relic Diplomacy. Pope Francis's Relic Diplomacy Public Orthodoxy <https://publicorthodoxy.org> > Così pure per il culto dei santi nella chiesa di Roma si potrebbe leggere l'articolo IL CULTO DEI MARTIRI NELLA LITURGIA ROMANA; Cfr.: Il culto dei martiri nella liturgia romana The Holy See <https://www.vatican.va> > ju_mag_01031997_p-68_it

⁵¹ არაერთჯერ გაუგზავნია პაპს ჯაჭვების საბელები, რითაც წმინდა პეტრე იყო დაბმული, რომ დაერწმუნებინა სამოქალაქო ან სასულიერო ხელისუფლება,

პოლს შორის მრავალი მოვლენა მოხდა. გასული საუკუნის სამოციან წლებამდე წმიდა საყდარი დიდი ხნის მანძილზე იყო წმინდანთა ნეშტის რელიქვიების სამიზნე; ამჯერად, როგორც ჩანს, განაწილების ან დაბრუნების ალაგად (ზოგიერთ შემთხვევაში) იქცა და ეს მოხდა ვატიკანის მეორე კრების (1962-1965) წყალობით განხორციელებული დიდი ცვლილებით. სწორედ ამ მიზეზით გავხდით მოწმენი წმიდა ანდრია მოციქულის რელიქვიის შეწირულობისა საბერძნეთის ეკლესიაზე⁵², წმიდა მარკოზ მახარებლის რელიქვიისა – კობტურ ეკლესიაზე⁵³. 2004 წელს რომის პაპ იოანე პავლე II-ის ერთ-ერთმა ბოლო საჯარო ნაბიჯმა კიდევ ერთხელ დაამტკიცა თავისი ურყევი ერთგულება ქრისტიანული ერთიანობის მიმართ: პაპმა და მსოფლიო პატრიარქმა ბართლომემ ერთად აღავლინეს ლიტურგია, რომლის დროსაც წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის და წმინდა იოანე ოქროპირის რელიქვიები კონსტანტინოპოლის ქრისტიანებს დაუბრუნდა⁵⁴. 2019 წელს რომის პაპ ფრანცისკეს

მხარი დაეჭირათ პაპის ინიციატივებისთვის ან მადლიერება გამოეხატათ ამის გამო. მომდევნო საუკუნეებში რომმა დიდი რაოდენობით რელიქვიების დაგროვება დაიწყო აღმოსავლეთის ეკლესია-მონასტრებს შორის შემოწირულობებისა და გაცვლის წყალობით. ნებისმიერ შემთხვევაში, რომზე მეტი რელიქვია მხოლოდ კონსტანტინოპოლს გააჩნდა, იმ დრომდე, ვიდრე ჯვაროსნებმა, 1204 წელს, წმიდა განძისგან არ გაძარცვეს.

⁵² ვატიკანში დაცული რელიქვია პავლე VI-მ 1964 წელს დააბრუნა პატარაში, საიდანაც იგი წაიღეს შორეულ 1462 წელს. შდრ. Paolo vi – Enciclopedia – Treccani <https://www.treccani.it> >

პირადი მოგონება, ამ მხრივ, ეხება ვენეციის პატრიარქის კარდინალ მარკო ჩეს ვიზიტს, რომელმაც 2002 წელს საქართველოში ყოფნისას პატრიარქ ილია მეორეს წმინდა ანდრიას ტერაზის ფრაგმენტი გადასცა; ახლა სიწმინდე გამოფენილია მცხეთის საკათედრო ტაძარში, პრესვიტერიუმის მარცხენა სამლოცველოში; სამწუხაროდ, ამ შემოწირულობაზე არაფერია დაწერილი. შდრ. საბა დამოუკიდებელი კათოლიკური მაცნე, 2002 აგვისტო-სექტემბერი, N. 8-9, ორი პატრიარქის შეხვედრა, გვ. 3.

⁵³ 1968 წლის ივნისში რომის პაპმა პავლე VI-მ მახარებლის ნაწილების ნაწილი დაუბრუნა ეგვიპტის მართლმადიდებელ კობტებს, პატრიარქ კირილ VI-ის თხოვნით, წმიდა მარკოზის წამებიდან ცხრაასი წლის აღსანიშნავად. შდრ.: Egitto, quando Paolo VI restituì ai copti le reliquie di san Marco La Stampa <https://www.lastampa.it> > 2017/04/06> news> egitto-q.

⁵⁴ შდრ. A proposito delle reliquie di San Gregorio Nazianzeno e di... The Holy See <https://www.vatican.va> > liturgy> 2004> documents ; Le Reliquie dei due Dottori nella Basilica Vaticana... The Holy See <https://www.vatican.va> > liturgy> 2004> documents

გადაწყვეტილება, გაეგზავნა წმინდა პეტრეს რელიქვიები მსოფლიო პატრიარქისთვის, ის უესტი გახლდათ, რომლის აქტუალობა არ შეიძლება უგულვებელვყოთ, ვინაიდან ის გულისხმობს ვატიკანის ყველაზე ძვირფასი საგანძურის უპირობო გადაცემას: მისი სიმბოლური ავტორიტეტის საფუძველი ქრისტიანულ სამყაროში⁵⁵. ბართლომემ პასუხად ასე მიუგო: «უნდა ვაღიაროთ, რომ თავიდან გაგვაოცა იმ ფაქტმა, რომ მისი უწმიდესობა, ჩვენი ძმა, პაპი ფრანცისკე, ასეთ საგანძურს გვაძლევდა. ამ ნაბიჯმა ბევრი გააკვირვა... ჩვენ გულწრფელად ვაფასებთ ამ ძღვენს, რომელიც კეთილი ნების გამოვლინებაა, ნამდვილი ძმური სიყვარულის ნიშანია, რომელიც აერთიანებს დღეს კათოლიკეებს და მართლმადიდებლებს»⁵⁶

წმინდა ნიკოლოზის რელიქვიები მოსკოვში

განსაკუთრებულად რეზონანსული იყო წმინდა ნიკოლოზის⁵⁷ ნაწილების მოსკოვში გაგზავნა. 2017 წლის მაისში ქ. ბარიდან მოსკოვს გაიგზავნა წმინდა ნიკოლოზის რელიქვიები; მაცხოვრის სახელობის საკათედრო ტაძარში 300 ათასზე მეტი ადამიანი რიგში ჩადგა. უზარმაზარმა რიგმა 10 საათს გასტანა, მაგრამ მორწმუნეებს სულაც არ ეტყობოდათ დაღლა: ეს ხომ ისტორიული მოვლენა იყო. 930 წლის მანძილზე, მას შემდეგ, რაც ბარის ექსპედიციამ სიწმინდეები იტალიაში ჩამოაბრძნა, პირველად ჩავიდა რუსეთში წმინდანის რელიქვია – მარცხენა ნეკნის 13 სანტიმეტრიანი ნაწილი და ადგილობრივ ქრისტიანებს მის წინაშე თაყვანისცემის საშუალება მიეცა. კათოლიკურმა ეკლესიამ რელიქვიის გადაცემაზე ნებართვა მას შემდეგ გასცა, რაც კათოლიკური და

⁵⁵ შდრ.: lettera del santo padre francesco a sua santità bartolomeo i... The Holy See <http://www.vatican.va > francesco > letters > documents>

⁵⁶ შდრ. ბართლომე: „პეტრეს სიწმინდეების ჩუქება ნაბიჯია... Vatican News [⁵⁷ მირას ეპისკოპოსი \(Türkiye\), რომელიც ცხოვრობდა III-IV საუკუნეების მიჯნაზე, მას პატივს მიაგებენ მთელ მსოფლიოში და მისი სასწაულების წყალობით იგი ყველაზე პოპულარული წმინდანია რუსეთის მართლმადიდებლურ ეკლესიაში.](https://www.vaticannews.va > ეკლესია > ამ წინადადებით მახსოვს, 2016 წელს პაპ ფრანცისკეს საქართველოში ვიზიტის მომზადების მიზნით, ვითხოვეთ იგივე სიწმინდეების ჩამოტანა და ერთი კვირით მათი დატოვება საქართველოში მართლმადიდებელთა და კათოლიკეთა თაყვანისცემის მიზნით; სამწუხარო, ეს თხოვნა არ შესრულდა.</p></div><div data-bbox=)

მართლმადიდებლური ეკლესიის ორ უზენაეს პირს შორის – პაპ ფრანცისკესა და პატრიარქ კირილეს შორის, შედგა ისტორიული შეხვედრა 1054 წლის დიდი სქიზმის შემდეგ⁵⁸.

კოპტები კათოლიკურ მარტიროლოგიაში

2023 წლის 11 მაისს ალექსანდრიის კოპტური მართლმადიდებლური ეკლესიის პაპის, თავადროს II-ის, ვატიკანში ვიზიტთან დაკავშირებით, რომის მარტიროლოგიაში 21 კოპტი მართლმადიდებელი მოწამე იქნა შეყვანილი. ასე დაასრულა რომის პაპმა ფრანცისკემ თავისი სიტყვა: „სიტყვები არ მყოფნის ამ მადლიერების გამოსახატავად, რაც უკავშირდება 2015 წლის 15 თებერვალს ლიბიაში მოკლული კოპტი მოწამეების ძვირფასი რელიქვიების გადმოცემას. ეს მოწამენი მონათლულნი იყვნენ არა ოდენ წყლითა და სულიწმიდით, არამედ სისხლითაც, იმ სისხლით, რომელიც ერთობის თესლია ქრისტეს ცალკეული მოწამისთვის. დღეს მოხარული ვარ განვაცხადო, რომ, თქვენი უწმინდესობის თანხმობით, ამ 21 მოწამის სახელი რომაულ მარტიროლოგიაში ჩაისმება იმ სულიერი თანაზიარების ნიშნად, რაც ჩვენს ეკლესიებს აერთიანებს”⁵⁹. 21 კოპტი წმინდანის ხსენების დღე 15 თებერვალია. ისინი უკვე იყვნენ კოპტურ სინაქსარში 8 აპრილის თარიღით, რაც გრეგორიანული კალენდრით 15 თებერვალია. ფაქტობრივად, მათი მოწამეობა სწორედ 2015 წლის 15 თებერვალს აღესრულა, ლიბიის სანაპიროზე⁶⁰. 2024 წლის 15 თებერვალს, ზუსტად ცხრა წლის შემდეგ, კათოლიკურ ეკლესიაში პირველად იქნენ მოხსენიებულნი⁶¹.

⁵⁸ შდრ. ბარის წმინდა ნიკოლოზ რელიქვია რუსეთში პირველად... Avvenire <https://www.avvenire.it>

⁵⁹ შდრ. Sua Santità Tawadros II, Papa d'Alessandria e Capo della... The Holy See <https://www.vatican.va > 20230511-patriarca-tawadrosii>

⁶⁰ ისლამურმა სახელმწიფომ ლიბიაში 21 ქრისტიანი მშენებელი მუშა დაატყვევა და ნარინჯისფერი კომბინეზონით სანაპიროზე ხელბორკილებით მიიყვანეს და თავი მოჰკვეთეს. მათი სხეულები 2017 წელს დაიბრუნეს, მას შემდეგ, რაც ხოცვა-ჟლეტის ერთ-ერთი პასუხისმგებელი გამოავლინეს. ხალხმა მაშინვე პატივი მიაგო წამებულებს, სხეულები დღეს კაიროს წმინდა მარკოზის საკათედრო ტაძარშია დამარხული.

⁶¹ წმინდა პეტრეს ბაზილიკაში კარდინალი კურტ კოხი, ქრისტიანთა ერთიანობის დიკასტერიის პრეფექტი, სხვა კოპტი მართლმადიდებლური პრელატებთან ერთად ეკუმენიკურ დღესასწაულს უძღვებოდა. აქვე შედგა კოპტური ეკლესიის პატრიარქის ეგიდით შექმნილი ფილმის „21: რწმენის ძალა“ ჩვენება. შდრ.: 21

მართალია, 2001 წლისთვის რამდენიმე მართლმადიდებელი წმინდანი იყო შეტანილი მარტიროლოგიაში და იოანე პავლე II-ის ენციკლიკაში *Ut unum sint* (1995)⁶² მკაფიოდ იყო გამოხატული სურვილი საერთო მარტიროლოგიის მომზადებაზე, ეს ის პირველი შემთხვევაა, როდესაც ფაქტი აღსრულდა არაკათოლიკე აღმსარებლობის პასუხისმგებელი პირის მკაფიო თანხმობით. ამ ნაბიჯმა ცხადყო, რომ სხვა კონფესიებსაც შეუძლიათ აღიარონ მოწამენი, მით უმეტეს, რომ, როგორც მავანნი აცხადებენ, საეკლესიო აღიარებას უცდომელობის წონა გააჩნია. „მოწამეთა ეკუმენიზმი ეკუმენიზმის ყველაზე მთავარი გამოწვევა“, – განაცხადა კარდინალმა კურტ კოხმა ქრისტიანთა ერთიანობის დიკასტერიიდან. რომის პაპმა ფრანცისკემ, ლუბეკის ნაციზმის მსხვერპლ მოწამეებთან დაკავშირებით, შემდეგი დასძინა⁶³: „თუ დიქტატორები სიკვდილში გვაერთიანებენ ქრისტიანებს, რატომ უნდა დავშორდეთ ერთმანეთს სიცოცხლეში?“.

რწმენის ახალმოწამეთა კომისია 2025 წლის იუბილესთან დაკავშირებით

რომის პაპმა ფრანცისკემ თავისი წინამორბედების მიერ დაწყებული გზა განაგრძო და, 2023 წლის 3 ივლისით დათარიღებული წერილის საფუძველზე, «ახალმოწამეთა კომისია» ჩამოყალიბდა. კომისიის მიზანია, შეადგინოს კატალოგი ყველა იმ პირზე, რომლებიც ქრისტეს რწმენისა და სახარების დამოწმების გამო ეწამა: «მოწამეები იმ იმედს ამოწმებენ ეკლესიაში, რომელიც ქრისტეს რწმენიდან იბადება და სიყვარულში აღზევდება. იმედი ცოცხლად ინახავს იმ ძლიერ რწმენას, რომ სიკეთე სძლევს ბოროტს, რამეთუ ღმერთმა ქრისტეში სძლია ცოდვასა და სიკვდილს».

პაპი ფრანცისკე განმარტავს: «მოწამეები ყოველ ეპოქაში უწევდნენ მეგზურობას ეკლესიის ცხოვრებას, ისინი დღესაც ისევე ხარობენ, როგორც «უფლის ვენახის მწიფე და უბადლო ნაყოფი». ისინი ჩვენს

მართლმადიდებელი კობტი რომაულ მოწამეობაში, სამართლიანობის მანტია <https://www.ilmantellodellagiustizia.it/21-copti-ortodo...>

⁶² იოანე პავლე II, *Ut unum sint*, 84 შდრ.: *Ut Unum Sint* (25 მაისი 1995) | Giovanni Paolo II The Holy See https://www.vatican.va/encyclicals/documents/hf_j...

⁶³ შდრ.: 21 მართლმადიდებელი კობტი რომაულ მოწამეობაში, სამართლიანობის მანტია <https://www.ilmantellodellagiustizia.it/21-copti-ortodo...>

ჟამს უფრო მრავლად არიან, ვიდრე პირველ საუკუნეებში: ეპისკოპოსები, მღვდლები, ბერ-მონაზვნები, ერისკაცნი, ოჯახები, რომლებმაც სხვადასხვა ქვეყანაში თავიანთი სიცოცხლით გაიღეს სიყვარულის უზენაესი მსხვერპლი». იოანე პავლე II აცხადებდა, რომ ყველაფერი უნდა გაკეთებულიყო იმისათვის, რომ «ღმერთის დიადი საქმის უცნობი ჯარისკაცების» მემკვიდრეობა არ გამქრალიყო. «მომავალ იუბილეზეც გავერთიანდებით მსგავს ზეიმზე. ეს ინიციატივა არ განიზრახავს მოწამეობის კანონიკური შეფასების ახალი კრიტერიუმების დადგენას, იგი იმ ადამიანთა გასაჯაროებას გულისხმობს, რომლებიც მხოლოდ თავიანთი ქრისტიანული რწმენის გამო მოკლეს. აქ საუბარია ისტორიული ფაქტების გამჟღავნებაზე, რის საფუძველზეც შეგროვდება ჩვენი დაძმების ცხოვრებისეული მოწმეობები, მათი ერთგულება თვით სისხლის დათხევამდე იმისათვის, რომ მათი ხსოვნა ეკლესიისთვის ძვირფას საგანძურად იქცეს, რასაც რუდუნებით გაუფრთხილდება. კვლევა არ შეეხება მხოლოდ კათოლიკურ ეკლესიას, ის ყველა ქრისტიანულ აღმსარებლობას მოიცავს».

ქრისტიანები საფრთხის შემცველ ადგილებზე კვლავაც აჩვენებენ «ნათლობის ცხოველმყოფლობას, რაც ყველა ქრისტიანს აერთიანებს. საკმაოდ მრავლად არიან ისინი, ვინც მოსალოდნელ საფრთხეს აცნობირებენ, მაგრამ დაჟინებით ამოწმებენ საკუთარ რწმენას ან საკვირაო ექვარისტიაში მონაწილეობენ. სხვებს ღარიბთა გადასარჩენად გაწეული ქველმოქმედების, გარიყულებზე ზრუნვის, სამშვიდობო მადლისა და პატიების ძალისხმევის გამო კლავენ. სხვანი ისტორიული რყევების მდუმარე მსხვერპლნი არიან, ცალ-ცალკე თუ ჯგუფურად. ჩვენ მათ წინაშე ვალში ვართ და ვერასოდეს დავივიწყებთ».⁶⁴

ისმის კითხვა: ვინ არიან ახალმოწამენი? ვინ არიან ისინი, ვისაც დღესაც დევნიან და ქრისტეს რწმენის გამო კლავენ? აქ რიცხობრიობას მნიშვნელობა არ აქვს, არც არასოდეს გააჩნდა, «ჩვენს დროში მოწამენი რიცხობრივად უფრო ბევრნი არიან, ვიდრე პირველ საუკუნეებში: არიან ეპისკოპოსები, მღვდლები, ბერ-მონაზვნები, ერისკაცები და ოჯახები, რომლებმაც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში თავიანთი

⁶⁴ შდრ. Testimoni della Fede“ presso il Dicastero delle Cause dei...The Holy See <https://www.vatican.va > letters > 2023 > documents > 2...>

სიცოცხლით გაიღეს სიყვარულის უზენაესი სამსხვერპლო». სწორედ ეს კვებავს პაპის მცდელობას, რომ შეაგროვოს ყველა მათგანის ისტორია, რაც ერთგვარი გაგრძელება იქნება ბენედიქტ XVI-ისა და წმინდა იოანე პავლე II-ის მიერ უკვე გაკვალიერებული გზისა. სწორედ ამ უკანასკნელს უწოდებს პაპი ფრანცისკე «სისხლის ეკუმენიზმს»⁶⁵.

დასკვნა

ამ მოკლე ექსკურსით გამოიკვეთა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო მოწამეთა და მათი რელიქვიების თაყვანისცემა ეკლესიისთვის და საუკუნეების მანძილზე როგორ იცვლებოდა ერთმანეთში რელიქვიები მომლოცველობის, მოწამეობის ადგილზე ეკლესიათა აგების გზით; რა სულიერებით ივსებოდა ცალკეულ ეკლესიათა კალენდრები სხვა აღმსარებლობის მოწამეთა ხსენებით და ევკოლოგიური ტექსტებით. ეკლესიის ცხოვრება მოწამეთა და წმინდანთა ხსოვნით იკვებებოდა და, თუ მოწამეთა სისხლი, «ახალქრისტიანთა თესლი», შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოწამეთა მიმართ ლოცვა ქრისტიანთათვის სიწმინდისა და ერთგულების წყაროა და არა მხოლოდ მაგალითი... რამდენმა წამებულმა აჩვენა ქრისტიანობის გზა საუკუნეთა მანძილზე... და, სამწუხაროდ, როცა ეკლესიები გაიყო, წმინდანებიც და მოწამეებიც გაიყო...

⁶⁵ ზოგიერთი მათგანის ცხოვრება ცნობილია, სხვების ნაკლებად. ბევრს ახსოვს იეზუიტი ფრანს ვან დერ ლუგტის მკვლელობა სირიაში, ჰომსში, 2014 წლის აპრილში. ჯერ კიდევ მრავლად არის სახელები, სხვა მსგავსი ისტორიებით, როგორიცაა მონაზონი მარია დე კოპის, რომელიც დაიღუპა 2020 წელს მოზამბიკში ტერორისტული თავდასხმის დროს ან ფრანგი მღვდელი დონ ჟაკ ჰამელი, მკვლელობის დროს სამსხვერპლო წირვას აღნიშნავდა, ან დონ ოლივიე მაირე, რომელიც მოკლეს 2021 წელს რუანდაში იმ მკვლელმა, ვინც რამდენიმე თვის წინ ცეცხლი წაუკიდა ნანტის საკათედრო ტაძარს. და ბევრი რელიგიური პირი, მამაკაცი თუ ქალი, რომლებიც მოკლეს მექსიკაში, ნიგერიაში, ჰაიტიში ნარკოსების, მილიციელების ან შეიარაღებული ბანდების წინააღმდეგობის გამო. მათ შორის იყო ასევე მონაზონი ლუიზა დელ ორტო, რომელიც მოკლეს 2022 წლის 25 ივნისს კარიბის ზღვის კუნძულის დედაქალაქ პორტო-პრენსში. სია უსასრულოა, ის ეხება ყველა კონტინენტს და არ ეხება მხოლოდ სასულიერო პირებს. სინამდვილეში, ათასობით ქრისტიანი ერისკაცი, მათ შორის ბევრი ახალგაზრდა, მოკლეს რწმენის სიძულვილის გამო. ბევრი მათგანი უცნობია. ათასობით ქრისტიანს, რომელიც დაიღუპა ბოლო წლებში კენიაში, მოზამბიკში, ბურკინა ფასოში, ნიგერიაში, სომალიაში, ერაყში, სირიაში, ირანში, კოლუმბიაში, მექსიკაში, ინდოეთში, შრი-ლანკაში... სია გრძელდება და მტკივნეული. შდრ. Comboni Christians.org <https://www.comboniani.org>...

თითქოს ქრისტესთვის სიკვდილს ეკლესიებისთვის ერთი და იგივე ფასი აღარ ჰქონდა. დღეს ჩვენ ქრისტიანული ისტორიის მრავალი ფურცლის ჩასწორების წინაშე ვდგავართ... მოწამეთა თაყვანისცემა ეკლესიების ერთმანეთთან დაახლოების საშუალებაა. არ უნდა დაგვა-ვიწყდეს, რომ ეკლესიებს შორის დაახლოება, პირველ რიგში, ქრისტე-სთან, მის სახარებასთან და სამოციქულო ტრადიციასთან დაახლოება იქნება, რომელიც ეკლესიის პირველ კრებებში საზეიმოდ არის გა-მოხატული. წმინდა ქეთევანის ხსოვნა, უპირველეს ყოვლისა, საქა-რთველოში, საერთო სიწმინდისა და ქრისტესადმი ერთგულებისაკენ გვიხმობს. განა ძმური ერთობის დიდი ნიშანი არ იქნებოდა, თუკი სა-ქართველოს საპატრიარქო წმინდა ქეთევანის რელიქვიების მცირედ ნაწილს საქართველოს კათოლიკურ ეკლესიას ან რომის პაპს შესწი-რავდა, ნიშნად იმ მადლიერებისა, რაც ავგუსტინელმა მისიონერებმა მოიმოქმედეს XVII საუკუნეში? თუკი მეფე თეიმურაზმა, მადლიერების ნიშნად, ნება დართო მისიონერებს გორში ქადაგებისა და ეკლესიის აგებისა, რატომ ჭირს დღეს რაიმე მადლიერების ნიშნის გაცემა, ყოველ შემთხვევაში, ერთმანეთის მიმარ გულისხმიერების გამოხატვის ფორ-მით? ნუთუ ამით წმინდანი განაწყენდება? იქნებ პირიქით? როდესაც კათოლიკური ეკლესია საეკლესიო ცხოვრების აღსადგენად დაუბრუ-ნდა საქართველოს, საბჭოური რეჟიმის შემდეგ, 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, მუდამ მოიხსენიებდა ამ წმინდა მოწამეს. 1999 წელს თბილისში ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესიის რეკონსტრუქციისას აფსიდზე სხვადასხვა წმინდანებთან ერთად, მათ შორის წმინდა ნი-ნოს, წმინდა გიორგისა და წმინდა შუშანიკთან ერთად, ეპისკოპოს ჯუ-ზეპე პაპოტოს კეთილი ნებით, წმინდა ქეთევანიც გამოჩნდა⁶⁶.

კათოლიკური ლიტურგიული კალენდრის ბეჭდვის პროცესში – ამ შემთხვევაში იულიუსის კალენდრის ადაპტაციისას – ჩასმული იყო წმინდა ქეთევანის სავალდებულო ხსენება 26 სექტემბერს, ასევე მომზადდა ტექსტები ლიტურგიის აღსანიშნავად, „ad experimentum“; ანალოგიურად, მისი სახელი მოიხსენებოდა წმინდანთა ლიტანიებში სხვადასხვა დღესასწაულებზე და ექვარისტიულ ღოცვაზე⁶⁷.

⁶⁶ შდრ.: „საბა“ დამოუკიდებელი კათოლიკური მაცნე, 1999, სექტემბერი, N. 8, საეკლესიო ცხოვრება, გვ. 4-7.

⁶⁷ შდრ.: 2025 კათოლიკე ეკლესიის კალენდარი, ლათინ კათოლიკეთა კავკა-სიის სამოციქულო ადმინისტრაცია, გვ. 272.

მაშინაც კი, როცა კათოლიკურ ეკლესიას ჯერ კიდევ ოფიციალურად არ ჰქონდა გაცხადებული მისი წმინდანობა, ყველა ეს გადაწყვეტილება მიღებული იყო, როგორც ჩვეულებრივი მოვლენა, რასაც მხარს უჭერდნენ ქართველი კათოლიკე მორწმუნეები, ‘sensus fidei’⁶⁸ და ეს მას შემდეგ, რაც ავგუსტინელმა მისიონერებმა მისი ნეშტის რელიქვიები შეაგროვეს და თან წაიღეს ახალ მისიებში⁶⁹. მორწმუნეთა მხრიდან გამოხატული წმინდანის რელიქვიათა თაყვანისცემა განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო, როდესაც ისინი საზეიმოდ დახვდნენ მათ შემობრძანებას საქართველოში 2018 წელს. ჩვენმა ეკლესიამაც შეძლო, ხელისუფლების კომპეტენტურ ორგანოებთან თხოვნის შემდეგ, ერთი დღით ემასპინძლა რელიქვიებისთვის თბილისის საკათედრო ტაძარში, რათა ყველა მორწმუნეს მისცემოდა მის მიმართ თაყვანისცემის შესაძლებლობა⁷⁰.

ბოზეს (იტალია) სამონასტრო მარტიროლოგიაში შემდეგს ვკითხულობთ: «მოწამე ქეთევანი თავისი ყოვლად გამორჩეული ცხოვრების გამო ემბლემატურად წარმოადგენს იმ ეკლესიის ერთიანობას, რომლის არსებობასაც განაპირობებენ ის მამაკაცები და დედაკაცები, რომლებიც სისხლის დათხევით ამოწმებენ თავიანთ ერთგულებას სახარებისადმი»⁷¹.

⁶⁸ Sensus fidei (რწმენის განცდა), რომელსაც ასევე უწოდებენ sensus fidelium (მორწმუნეთა განცდა), კათოლიკური ეკლესიის კატეხიზმის თანახმად ეს არის „რწმენის ზეგუნებრივი შეფასება ყველა ხალხის მიერ, როდესაც ეპისკოპოსებიდან ბოლო მორწმუნემდე აჩვენებენ საყოველთაო თანხმობას რწმენისა და ზნეობის საკითხებში“ იხ. „არც სწავლებაა და არც მაგისტერიუმი, არამედ მხოლოდ ჭეშმარიტების გულწრფელი დარწმუნება“. შდრ. Cottier G., Reflections on the Life and Mystery of the Church, რომი, 30 დღე, ავვისტო-სექტემბერი 2010 წ.

⁶⁹ ცნობილია, რომ ავგუსტინელმა მამებმა წმინდანად შერაცხვის მოთხოვნა წარუდგინეს პაპს; საქმე არ გაგრძელებულა, რადგან არ იყო დადგენილი, ეზიარებოდა თუ არა კათოლიკურ აღმსარებლობას. უნდა გვახსოვდეს, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში წმინდა ქეთევანის სახელი მოიხსენიებოდა კარმელიტების ორდენის მარტიროლოგიაში (სამწუხაროდ, წყაროს ვერ ვპოულობ).

⁷⁰ შდრ.: „საბა“ დამოუკიდებელი კათოლიკური მაცნე, 2018 აპრილი, N. 4, ქეთევან წამებული – წმიდანი რომელიც ორ ეკლესიას აერთიანებს, გვ. I-IV.

⁷¹ შდრ.: ბოზეს მონასტერი <https://monasteriodibose.it/notizie/20-italiano/ preg...>

გამოყენებული ლიტერატურა

- Alonso, Carlos. 1978. Misioneros agustinos en Georgia (siglo XVII). Valladolid, Ed.Estudio Agustiniiano.
- Avalishvili, Zurab. 1937. Teimuraz and his poem: The Martyrdom of Queen Ketevan. Georgica: A Journal of Georgian and Caucasian Studies.
- Bouyer Louis, Lorenzo Dattrino. 1984. La spiritualità dei Padri (II-V secolo). vol. 3/A, ed. Dehoniane, Bologna.
- Flannery, John. 2013. The Mission of the Portuguese Augustinians to Persia and Beyond (1602-1747). Studies in Christian Mission, V. 43.
- Guastini Daniele. 2011. Per una genealogia delle immagini cristiane. «Acta philosophica» · II, 20, · Fabrizio Serra editore, Roma.
- Lang, David Marschall. 1976. Lives and Legends of the Georgian Saints. New York: Crestwood.
- Pellegrino M., Chiesa e martirio in sant'Agostino, in Rivista di Storia e Letteratura religiosa, 1 (1965).
- Quasten, Johannes. 2002. Patrologia Vol.I, Marietti, Casale.
- Quasten, Johannes. 2002. Patrologia Vol.III, Marietti, Casale.
- Russo, Luigi (a cura di). 2002. Vedere l'invisibile. Nicea e lo statuto dell'immagine. Aesthetica, Milano, 2° edizione.
- Tamarati, Michel. 1910. L'église géorgienne des origines jusqu'à nos jours. Editrice Romaine, Rome.

გამოყენებული საიტები:

- The Mission of the Portuguese Augustinians to Persia and...Google Books <https://books.google.rw> > books
- Unitatis redintegratio The Holy See <https://www.vatican.va> > ii_vatican_council > documents
- 25 settembre Monastero di Bose <https://www.monasterodibose.it> > 971-settembre

F. Gabriele Bragantini
Suklhan-Saba Orbeliani Unievrsity
Visiting Specialist

The Relics of the Martyrs Bring Churches Closer Together: Saint Ketevan and the Ecumenism of Blood

The commemoration of the 400th anniversary of Saint Ketevan's martyrdom (1624–2024) provides an opportunity to examine the importance of relics for churches and Christians, both historically and in contemporary contexts, while exploring their inter-ecclesial and ecumenical significance. This study emphasizes that it is ultimately Christ who draws the churches together in unity.

The historical record documents Saint Ketevan's martyrdom in 1624, followed by the recovery of her relics in 1625. In 1628, Augustinian missionaries distributed these relics across multiple locations, sending portions to Georgia, Portugal, Rome, India, and Russia. This wide geographical distribution reflects both the reverence accorded to the saint and the missionary networks of the period.

The twenty-first century has witnessed remarkable developments in the veneration of Saint Ketevan through significant archaeological and historical discoveries. The rediscovery of her tomb containing part of her body in Goa, India, where it had been placed by the Augustinian fathers, represents a major milestone in the saint's continuing legacy. Additionally, the 2008 discovery of the previously unknown azulejo (decorative tile) in Lisbon has added new dimensions to our understanding of her historical significance and the extent of her veneration across the Portuguese Empire.

For the Augustinian fathers who preserved and distributed her relics, Saint Ketevan was recognized fundamentally as a martyr of Christ, transcending denominational boundaries that might distinguish between Orthodox and Catholic traditions. This perspective rendered her worthy of the highest respect and veneration, regardless of specific ecclesiastical affiliations.

This ecumenical approach to Saint Ketevan's legacy offers valuable insights for contemporary inter-church relations. Her recognition as a martyr for Christ rather than for a particular denomination demonstrates how shared devotion to Christian martyrs can serve as a bridge between different Christian traditions. The international distribution of her relics and the continuing discoveries related to her veneration illustrate how religious heritage transcends national and denominational boundaries, contributing to broader Christian unity and understanding.